

Աննա Անտոնյան

ՀՀ ԳԱԱ արևելագիտության ինստիտուտ

antonyananna235@gmail.com

**ԵԳԻՊՏՈՍԻ ՂՊՏԻՆԵՐԸ 2011Թ.-Ի ՀՈՒՆՎԱՐԻ 25-Ի
ՀԵՂԱՓՈԽՈՒԹՅԱՆ ԵՎ ԲԱՐՁՐԱԳՈՒՅՆ ԶԻՆՎՈՐԱԿԱՆ
ԽՈՐՀՐԴԻ ԿԱՌԱՎԱՐՄԱՆ ՇՐՋԱՆՈՒՄ
(ՓԵՏՐՎԱՐ 11, 2011 - 30 ՀՈՒՆԻՍ, 2012)**

2011 թ. առաջին կեսին մի քանի արաբական երկրներում՝ Թունիսում, Եգիպտոսում, Լիբիայում, Եմենում բռնկվեց համա-
րաբական հուժկու հեղափոխական ալիք, որն, ի վերջո, հանգեց-
նելու էր տարիներով իշխանության դեկին գտնվող վարչակարգե-
րի տապալմանը: «Արաբական գարնան» հիմքում ընկած էին մի
շարք սոցիալ-տնտեսական, քաղաքական և մարդու իրավունքնե-
րի ոտնահարմանն առնչվող հիմնախնդիրներ, որոնք այդպես էլ
իրենց վերջնական լուծումը չգտան հեղափոխության հաղթանա-
կից հետո:

Հետաքրքրություն է առաջացնում այն փաստը, որ «արաբա-
կան գարնան» շարժումները չունեին քաղաքական առաջնորդներ
կամ ղեկավարող քաղաքական կուսակցություններ, ինչպես նաև
մշակված ծրագրային հայեցակարգեր: Հակակառավարական
շարժումներն ավելի շատ ծավալվեցին քաղաքացիական ակտի-
վիստների առաջնորդությամբ և տեղեկատվական ռեսուրսների
կիրառմամբ¹:

Սույն հոդվածում համակողմանիորեն կդիտարկենք Եգիպ-
տոսի բնիկների, միևնույն ժամանակ՝ Մերձավոր Արևելքի ամե-
նամեծ քրիստոնեկան համայնքի ներկայացուցիչների՝ ղապտինե-

¹ **Հովհաննիսյան Ն., Գևորգյան Գ.**, «Արաբական գարունը» Համաարաբական
ըմբոստությունը հանուն արաբական հասարակության արդիականացման
(Թունիս, Եգիպտոս, Եմեն, Լիբիա), Երևան, 2018, էջ 9:

րի² (տարբեր տվյալներով կազմում են Եգիպտոսի բնակչության 5- 10 %)³, մասնակցությունը 2011 թ. Եգիպտոսում ծավալված համազգային ապստամբությանը, որը հանգեցրեց երկրի երկարամյա նախագահ Հոսնի Մուբարաքի (1981-2011թթ.) հրաժարականին, ինչպես նաև ցույց կտանք այդ գործընթացների ազդեցությունը ղպտիների վրա արաբական գարնանը հաջորդած՝ Բարձրագույն զինվորական խորհրդի կառավարման շրջանում:

Արաբական աշխարհի առանցքային երկրներից Եգիպտոսն անմասն չմնաց և ակնհայտ էր, որ «արաբական գարնանը»՝ իր բոլոր դրական և բացասական հետևանքներով: Չնայած այն հանգամանքին, որ գրեթե ամենուր «արաբական գարունն» ընթանում էր նույն սցենարով, այնուամենայնիվ, Եգիպտոսի պարագայում կային ակնհայտ տարբերություններ: Մասնավորապես, հիշատակության է արժանի Եգիպտոսի բնիկների՝ ղպտիների, ակտիվ մասնակցությունն «արաբական գարնան» շրջանակներում տեղի ունեցած 2011 թ. հունվարի 25-ի հեղափոխությանը:

Հարկ է նշել, որ Եգիպտոսում «արաբական գարնանը» նախորդած շրջանում Եգիպտոսում սրվել էր ղպտիների և մուսուլմանների միջև հարաբերությունները ինչը Եգիպտոսում կրոնադավանական «փխրուն» համակեցության ներքին հավասարակշռության խախտման հետևանք էր:

Լարված հարաբերությունների մասին է վկայում այն փաստը, որ 2011 թ. հունվարի 1-ին Ամանորի կեսգիշերին Ալեքսանդ-

² Ղպտի բառը ծագում է հունարեն Αἴγυπτος բառից, որը Եգիպտոսի բնիկների անվանումն էր հունական աղբյուրներում: Արաբների կողմից Եգիպտոսի նվաճումից հետո ղպտիները սկսեցին կոչվել բնիկ եգիպտացիներ, հետագայում՝ եգիպտացի քրիստոնյաներ: Ղպտիական ամենամեծ համայնքները պահպանվել են Վերին Եգիպտոսում, Կահիրեում, Ալեքսանդրիայում: Մոտ 0,5-1 միլիոն մարդ ապրում է ԱՄՆ-ում, Ավստրալիայում, Քուվեյթում, Մեծ Բրիտանիայում, Կանադայում: Նրանք խոսում են արաբերեն և նրանց ճնշող մեծամասնությունը պատկանում է Ղպտի ուղղափառ եկեղեցուն: Ղպտիների նույնականացման արտաքին խորհրդանիշներն են հատուկ անուններն ու աջ թևի վրա խաչի տեսքով դաջվածքը: (Մանրամասն տե՛ս **Кобищанов Т.**, Большая российская энциклопедия 2004- 2007) [https://old.bigenc.ru/ethnology/text/2095541\(28.01.2011\)](https://old.bigenc.ru/ethnology/text/2095541(28.01.2011))

³ **McLaurin R.**, The Political Role of Minority Groups in the Middle East, New York, 1979, p. 270.

րիայի ալ- Կիդդիսայն կոչվող եկեղեցու մոտ տեղի ունեցավ դպ- տիների դեմ ուղղված ահաբեկչություն, որի ժամանակ իրեն պայ- թեցրած մուսուլման մահապարտ-ահաբեկիչը նախապես մտա- դրվել է ինքն իրեն պայթեցնել եկեղեցու ներսում, սակայն եկեղե- ցու դիմաց կանգնած անվտանգության աշխատակիցները թույլ չեն տվել նրան եկեղեցի մտնել: Պայթյունի հետևանքով զոհերի թիվը հասնում էր 23-ի⁴:

Եկեղեցու ուրբակոծման փաստը հուզումներ և դժգոհություն- ներ առաջացրեց երկրի թե՛ քրիստոնյաների և թե՛ չափավոր մու- սուլմանների շրջանում: Եկեղեցու ուրբակոծությունը կարծես նո- րից առաջ բերեց Եգիպտոսում վաղուց մոռացված ազգային միասնության գաղափարը:

Ալեքսանդրիայում եկեղեցու ուրբակոծությունից հետո տար- բեր արձագանքներ եղան, բազմաթիվ հասարակական գործիչներ վերահաստատեցին ազգային միասնության արմատացած կար- գախոսները՝ հղում կատարելով Եգիպտոսում մուսուլման- քրիս- տոնյա համակեցության և հանդուրժողականության պատմու- թյանը: Հետևաբար, 2011 թ.փետրվարի 11-ին երկրի նախագահ Հոսնի Մուբարաքի տապալմանը նախորդած բողոքի 18-օրյա շրջանի ամենահուսադրող տեսարաններից մեկը միասնության դրսևորումն էր: Եգիպտոսի տարբեր կրոնական համայնքների ներկայացուցիչներ և ցուցարարներ ցույցերի ժամանակ հաճախ էին օգտագործում «Մուսուլման թե քրիստոնյա, մենք բոլորս եգիպտացի ենք» կարգախոսը⁵:

Հեղափոխության առաջին օրերին դպտի ուղղափառ եկեղե- ցին կոչ էր անում դպտիներին չմասնակցել համազգային ըմբու- տություններին, իսկ դպտի պատրիարքն աջակցում էր Հոսնի- Մուբարաքին: Պատրիարքի նմանօրինակ աջակցությունը բա- ցատրվում էր այն հանգամանքով, որ դեռ նախորդ դարի 80-

⁴ "Al-Intihārī kān yuhaṭiṭ al-tafḡir nafsahu dāhil kanīsaṭ "Al-qiddisayn", FRANCE 24, 05. 01. 2011

<https://www.france24.com/ar/20110105-egypt-victims-kamikaze-attack-quaeeda-copts> (28.01.2023)

⁵ **Monier E.**, The Arab Spring and Coptic–Muslim Relations: from Mubarak to the Muslim Brotherhood, European Yearbook of Minority Issues, vol. 11, 2012, p. 169.

ականներից պետության և եկեղեցու միջև գոյություն ունեւ դաշինք, որն իր կենսունակությունը պահպանեց մոտ երեսուն տարի:

Եկեղեցու և պետության միջև դաշինքը նշանավորվում էր ազգային քաղաքականության ոլորտում փոխադարձ աջակցությամբ և համագործակցությամբ՝ հիմնվելով այն բանի վրա, որ եկեղեցու ղեկավարությունը ներկայացնում է ղապտինների եգիպտական հասարակական և քաղաքական կյանքում⁶:

2011 թ. հեղափոխությունն աչքի էր ընկնում լիբերալ, սոցիալիստական և իսլամական ուժերի աննախադեպ միասնությամբ, ինչը հնարավորություն տվեց վերջ դնել Հոսնի Մուբարաքի երեսունամյա իշխանությանը: Հաջողվեց համախմբել երիտասարդությանը՝ սոցիալական ցանցերի լայն օգտագործմամբ և դրանով իսկ փորձ արվեց փոխել գոյություն ունեցող քաղաքական մշակույթը: Այսպիսով, ղապտիները փողոցային պայքարից դուրս ակտիվորեն ներգրավված էին նաև սոցիալական ցանցերում և էլ. հարթակներում:

Չնայած մուբարաքյան վարչակարգի բոլոր ջանքերին՝ հետ պահելու ղապտիններին հեղափոխությանը մասնակցելուց, նրանք աջակցում էին բացեիքաց և մեծ ոգևորությամբ: Հեղափոխության հաղթանակի մեջ նրանք տեսնում էին ապագա լիբերալ Եգիպտոսը, որը լինելու էր բոլոր եգիպտացիներին, և որում ղապտիները կարող էին վայելել «լիարժեք քաղաքացիներ լինելու իրավունքը»⁷:

Հակամուբարաքյան ցույցերին մասնակցող ղապտիներից էր նեոլիբերալ «Վաֆդ» կուսակցության առաջատար ղեմներից Մունիր Ֆախրի Աբդ ալ- Նուրն, ով հետագայում զբաղեցրեց զբոսաշրջության նախարարի պաշտոնը Մուբարաքի տապալումից հետո ձևավորված անցումային կառավարությունում: Ցույցերի

⁶ Նույն տեղում, էջ 171:

⁷ Rowe P., Democracy and Disillusionment: Copts and the Arab Spring, Langley, 2014, p. 237.

ակտիվ մասնակիցներից էր նաև Ժորժ Իսհակը, ով «Քիֆայա»⁸ շարժման առաջնորդն էր⁹:

Հատկանշական է, որ հունվարյան իրադարձություններից ակտիվորեն մասնակցում էին նաև ղպտի կանայք: Բազմաթիվ կանայք ամբողջ գիշերն անց էին կացնում Թահիրի հրապարակում: Հարկ է նշել, որ այդ ընթացքում որևէ տիպի սեռական բռնություն չի եղել նրանց նկատմամբ, չնայած, որ նախկինում նմանատիպ հավաքների ժամանակ բռնություններ հաճախ են տեղի ունեցել¹⁰:

Մինչ ղպտիների մի հոծ զանգված հեղափոխությունը դիտում էր իբրև եգիպտական հասարակության կառուցվածքը փոխելու և սեփական քաղաքացիական իրավունքները իրացնելու կարևոր հնարավորություն, ղպտիների մեկ այլ զանգված ավելի պահպանողական էր փոփոխությունների վերաբերյալ իրենց տեսակետներում՝ կողմնակից լինելով նախկին ռեժիմի վերականգնմանը՝ ավելի ազատականացված տարբերակով: Ի վերջո, Եգիպտոսում ժողովրդավարական կարգերի ներդրումը հանգեցրեց ղպտի լիբերալ ակտիվիստների մեծ հիասթափությանը և հաղթանակ ապահովեց պահպանողականների համար¹¹:

Հեղափոխությունը սկսվելուն պես, ղպտի երիտասարդության մասնակցությունը ստիպեց ղպտիական եկեղեցիներին ընդունել բողոքի ցույցերին ղպտիների մասնակցության իրավունքը, իսկ ղպտիական ուղղափառ և բողոքական ավետարանչական (Ինգիլի) եկեղեցիները հրապարակում մատուցեցին հանրային աղոթքներ և եկեղեցական ծառայություններ¹²:

⁸ Եգիպտական շարժում՝ հանուն փոփոխությունների (*Քիֆայա* արաբերենից թարգմանաբար նշանակում է բավական է) Եգիպտական տարբեր քաղաքական ուժերի ազատ խմբավորում է, որն իր ստեղծման օրվանից նպատակ է ունեցել նոր իրավակարգություն հաստատել Եգիպտոսում՝ Հոսնի Մուբարաքի վարչակարգի տապալվելուց հետո:

⁹ **Желтов В., Желтов М.**, Религия и арабская весна, Вестник КемГУ, N 2 (50), 2012, с. 95.

¹⁰ **Նույն տեղում**, էջ 93:

¹¹ **Rowe P.**, նշվ. աշխ., էջ 238:

¹² **Նույն տեղում**, էջ 240:

Ինչպես գրում է anilnetto.com կայքը. «Եգիպտոսի մայրաքաղաք Կահիրեի կենտրոնական Թահրիր (Ազատության) հրապարակում այսօր տեղի կունենա քրիստոնեական պատարագ: Պատարագն իրականացնելու է դպտիական համայնքը, որի նպատակն է հերքել այն լուրերը, թե երկրի նախագահ Հոսնի Մուբարաքի դեմ ցույցերը միայն «Մուսուլման եղբայրներ» կուսակցության նախաձեռնությունն են, և այդ ցույցերին աջակցում են միայն մուսուլմանները: Ղպտիական համայնքի ներկայացուցիչներն ակտիվորեն մասնակցում են արդեն երրորդ շաբաթն անցկացվող հակակառավարական ցույցերին: Ինչպես հաղորդում են արևմտյան լրատվամիջոցները, հակակառավարական ցույցերի ողջ ընթացքում հենց դպտիական համայնքի ներկայացուցիչներն են պաշտպանել մզկիթների և հրապարակների սահմանները մուսուլմանական ուրբաթօրյա աղոթքների ժամանակ¹³:

Սակայն դպտիական եկեղեցին, նախքան այս քայլին գնալը, երկարատև դիմադրություն էր ցուցաբերում հակամուբարաքյան շարժման մեջ ընդգրկված դպտիների նկատմամբ:

Ինչպես նկատում է հետազոտող Ահմադ Տահան. «Եկեղեցու մենիշխանությունը դպտիական խնդրի վերաբերյալ հոգևոր և քաղաքական իմաստով մեծ վնաս է հասցնում դպտիների քաղաքացիության սկզբունքին, որը հիմնված է քաղաքացիների միջև առանց խտրականության հավասարության և օրենքի գերակայության վրա: Իսկ եկեղեցու մենատիրությունը դպտիների շահերը ներկայացնելիս ավելի է մեկուսացնում նրանց՝ խորացնելով միջկրոնական հակասությունները: Իրականությունն այն է, որ մի քանի տասնամյակ շարունակ Եգիպտոսում ազգային գաղափարախոսության բացակայությունը թուլացրեց հասարակությունը՝ նպաստելով բազմաթիվ բևեռների ի հայտ գալուն, որոնք ներառում են կրոնական, քաղաքական, տարածաշրջանային և մասնագիտական բևեռացման բոլոր տեսակները: Հունվարի 25-ն իդեալական հնարավորություն էր ընձեռում դպտիներին՝ ազատվե-

¹³ Muslim- Christian solidarity in Tahrir, anilnetto.com, 06. 02. 2011, <https://anilnetto.com/religion-and-ethnicity/christianity/muslim-christian-solidarity-in-tahrir-sq/> (28.01.2023)

լու եկեղեցու ազդեցությունից և հանրային տիրույթում Եգիպտոսի քաղաքացի դրսևորվելու՝ արտահայտելով իրենց տեսակետները և պահանջելով իրենց քաղաքացիական և սոցիալական իրավունքները, սակայն առաջնորդող աշխարհիկ այլ կառույցներ չունենալով կրկին վերադառնում էին եկեղեցու գիրկը»¹⁴:

Ի վերջո, 2011 թ. փետրվարի 11- ին 1981 թ. -ից երկրի նախագահի պաշտոնը զբաղեցնող Հոսնի Մուբարաքը հրաժարական տվեց՝ ժողովրդական հուժկու ճնշման պայմաններում, իսկ իշխանությունը փետրվարի 13- ին անցավ Զինված ուժերի բարձրագույն խորհրդին՝ գեներալ Հուսեյն Տանտավիի գլխավորությամբ¹⁵:

Հարկ է նշել, որ Հոսնի Մուբարաքի տապալումից հետո ղպտիների կացությունը չբարելավվեց, այլ միայնց հաջորդող կառավարությունների հաջորդական փոփոխությունների և իսլամական արմատականության ալիքի տարածման պայմաններում ղպտիների զգալի հատվածն արտագաղթեց երկրից:

Հունվարյան հեղափոխությանը հաջորդած անցումային կառավարության ժամանակաշրջանում ղպտիներն ակտիվորեն ներգրավված էին եղել մի շարք քաղաքական կուսակցությունների հիմնադրման մեջ, որոնցից հատկապես նշանակալից է «Ազատ Եգիպտացիներ» կուսակցությունը¹⁶, որի համահիմնադիրներից էր Օրասքոմ Տելեկոմ ընկերության հիմնադիր, գործարար Նագիբ Սավիրիսը՝ Եգիպտոսի Սոցիալ-դեմոկրատական կուսակցության այլ անդամների հետ միասին:

Անցումային կառավարության շրջանում ղպտիների համար թերևս ամենահիասթափեցնող դրվագներից էր 2011 թ. Զինված ուժերի գերագույն խորհրդի որոշումը՝ մի շարք սահմանադրական փոփոխություններանց կացնելու վերաբերյալ, որոնք պետք

¹⁴ Taha A., Kif nafham 'lāqaʿ al-ʿaqbāʿ bil daūlaʿ al-Maṣrīya ? Maḥtātāt al-ʿlāqaʿ bīn al-kanisa wāl siyāsaʿ fi Miṣr, 18.02.2015; <http://surl.li/epimp> (28.01.2023)

¹⁵ **Հովհաննիսյան Ն., Գևորգյան Գ.**, նշվ. աշխ., էջ 92:

¹⁶ "Ḥizb al-miṣryin al-ʿahrār", Marefa.org

https://www.marefa.org/%D8%AD%D8%B2%D8%A8_%D8%A7%D9%84%D9%85%D8%B5%D8%B1%D9%8A%D9%8A%D9%86_%D8%A7%D9%84%D8%A3%D8%AD%D8%B1%D8%A7%D8%B1 (հասանելի է 28.01.2023-ի դրությամբ)

է ընդունվելին համազգային հանրաքվեի արդյունքում: Այդ փոփոխություններն առնչվում էին նաև նախագահական ընտրությունների անցկացման ժամկետների հետ և ճանապարհ էին հարթելու նույն տարվա վերջին անցկացվելիք ընտրությունների համար: Նոր ընտրություններ անցկացնելու հեռանկարը մինչև վերոնշյալ սահմանադրական փոփոխությունների ընդունումը անհանգստացնում էր լիբերալ քաղաքական գործիչներին և ղապիների մեծամասնությանը¹⁷: 2011 թ.մարտի 19-ին հանրաքվեի արդյունքում ստացված ձայների 77%-ը թույլ էր տալիս սահմանադրական փոփոխություններ իրականացնել: Հետագոտությունները ցույց են տալիս, որ ղապիների մեծ մասը դեմ էր քվեարկել սահմանադրական փոփոխություններին¹⁸:

Հունվարյան հեղափոխությունից հետո ղապիները հույս ունեին, որ ավելի շատ ներկայացվածություն կունենային տեղական ինքնակառավարման և նահանգային մարմիններում, քան ունեին Հոսնի Մուբարաքի օրոք: Սակայն այստեղ էլ ղապիների սպասումները չարդարացան: Ինչպես նշում է Եգիպտոսում հայ համայնքի ակտիվ ներկայացուցիչներից Նաթիլ Գաբրիելը. «Հայ առաքելական եկեղեցին օրերս հանդես է եկել ի պաշտպանություն ղապիների պահանջի՝ վերականգնել Մուբարաքի օրոք եղած կանոնը, երբ 11 նահանգապետերից 3-ը ղապիներ էին: Այժմ ղապիներն իշխանության մեջ որևէ կերպ ներկայացված չեն, և դա մտահոգում է ոչ միայն Հայ Եկեղեցուն, այլև՝ Վատիկանին, Ռուս ուղղափառ, Անգլիկան և Հույն ուղղափառ եկեղեցիներին»¹⁹:

Դեռ Հոսնի Մուբարաքի օրոք ղապիները բազմաթիվ դժվարությունների էին բախվում եկեղեցիների կառուցման, վերակառուցման և անգամ եկեղեցու ներսում առանձին հատվածների վերանորոգման ժամանակ: Նմանատիպ գործողություններ կատա-

¹⁷ Կարծում ենք, ղապիներն արդեն հասկացել էին, որ հեղափոխության հիմնական շահառուն երկրի իսլամիստական ուժերն են:

¹⁸ **Hulsman C.**, The Sharia as the Main Source of Legislation? The Egyptian Debate on Article II of the Egyptian Constitution, Marbur, 2012, p. 106.

¹⁹ Եգիպտոսի գրոհայինների թիրախում հայ-ղապիական ընտանիքներն են, tert.am, 29.01.2011, <https://www.tert.am/am/news/2011/09/29/egypt/357994> (հասանելի է 28.01.2011-ի դրությամբ)

րելու համար պետք է դպտիական եկեղեցին թույլտվություն վերցնեք երկրի իշխանություններից:

Հեղափոխությունից հետո դպտիների մոտ ցանկություն առաջացավ փորձարկել իրենց նոր ազատությունների սահմանները, որոշ դեպքերում՝ եկեղեցիներ էին վերակառուցում, որոնք երկար ժամանակ անտեսված էին եղել նախկին սահմանափակումների պատճառով: Այս և նմանատիպ այլ նախաձեռնությունները հանգեցրին մի շարք վայրերում միջկրոնական բախումների, որոնք լայնորեն լուսաբանվեցին 2011 թ. կեսերին²⁰:

Այդ միջադեպերից էր 2011 թ. մայիսի 7-ին Կահիրեի Իմբաբա արվարձանում գտնվող Սուրբ Մենա եկեղեցու վրա հարձակումը: Այդ օրը կեսօրվա աղոթքից հետո մոտավորապես ժամը 16:00-ին, Իմամ Մուհամմադ Ջուդին 150-200 զինված մուսուլմաններին առաջնորդել էր դեպի Սուրբ Մինա եկեղեցի: Այստեղ իմամը եկեղեցու ծառայողներից պահանջել էր մի քրիստոնյա դպտի կնոջ՝ Կամիլա Շեհատային, ով ըստ շրջանառվող լուրերի, իսլամ էր ընդունել և կնոջ հարազատները, դեմ լինելով նրա որոշմանը, Կամիլային պահել էին եկեղեցում: Իրականում, այս լուրերը չէին համապատասխանում իրականությանը, պարզապես կինը, գտնվելով ամուսնու հետ, ով նույն եկեղեցում հոգևոր ծառայության մեջ էր, հեռացել էր տնից: Մուհամմադ Ջուդին եկել էր պահանջելու իբր «կրոնափոխ» եղած կնոջը: Իրականում թե՛ իսլամական և թե՛ դպտիական աղբյուրները կարծում են, որ այս լուրերը լիովին անհիմն էին, և սա միայն ծառայել է իբրև պատրվակ՝ ծայրահեղական մուսուլմանների կողմից բախումներ հրահրելու համար: Եվ, իսկապես եկեղեցում սկսվեց փոխհրաձգություն, որի արդյունքում զոհվում է 10 դպտի, իսկ վիրավորների թիվը հասնում է մոտ 200-ի²¹:

²⁰ Rowe P., նշվ. աշխ., էջ 240:

²¹ Casper J., Attack on St. Mina Church in Imbaba, Cairo, Sympathetic Reporting on the Middle East, 08.05.2011

[https://jaysoncasper.com/2011/05/08/attack-on-st-mina-church-in-imbaba-cairo/\(28.01.2011\)](https://jaysoncasper.com/2011/05/08/attack-on-st-mina-church-in-imbaba-cairo/(28.01.2011))

2011 թ. ողջ ընթացքում շարունակվում էին հարձակումները ղապտիական եկեղեցիների և պաշտամունքային վայրերի վրա:

Հարձակումների գագաթնակետը դարձավ հարավային Էդ-ֆուքադաքի մոտակայքում տեղի ունեցած հարձակումը քրիստոնեական «հյուրատան» վրա: Հարձակումն իրականացրած ծայրահեղականներն իրենց այդ քայլը բացատրում էին, նրանով որ հյուրատունն իրականում ծառայել է իբրև չարտոնված եկեղեցի: Նույն վայրում ծայրահեղականներն այրեցին նաև 71-ամյա ղապտիական մի եկեղեցի²²:

Եկեղեցիների ավերումը, մասնավորապես Իմբաբայում եկեղեցու վրա իրականացված հարձակումը, ղապտիների իրավունքների ոտնահարումը և հեղափոխությունից հետո չիրականացված սպասելիքները դրդեցին ղապտի երիտասարդներին միավորվել մի աշխարհիկ խմբի շուրջ, որին աջակցում էին նաև փոքրաթիվ ղապտի քահանաներ: Այսպիսով, ստեղծվեց սոցիալական շարժում, որի նպատակը ղապտիների և ղապտիական խնդիրների լուծման համար ավելի մեծ պաշտպանություն ապահովելն էր: Խումբն ինքն իրեն անվանեց Մասպերո երիտասարդական միավորում:

Ինչպես նշում է Մասպերոյի ակտիվիստներից Ֆադի Ֆիլիպը Ջայսոն Կասպերին տված հարցազրույցում. «Մենք նպատակ ունենք քաղաքական դեմք լինել Եգիպտոսի քրիստոնյաների համար՝ դա անելով եկեղեցուց դուրս: Մենք չենք փորձում տանել առաջնորդի դերը եկեղեցու փոխարեն, այլ փորձում ենք ցույց տալ մարդկանց, որ կարիք չկա դժվարությունների հանդիպելիս վազել եկեղեցի: Ցավոք սրտի, շատ քրիստոնյաներ դարձել են անհետատես՝ կարծելով, որ կարող են փոխել իրավիճակը՝ պարզապես աղոթելով և երգելով: Կարծում եմ՝ աղոթելը և երգելը կարևոր են, բայց մենք պետք է ավելին անենք»²³ :

²² Jensen J., Egyptian military forcibly quells protest in Cairo, The World, 05. 10. 2011, <https://theworld.org/stories/2011-10-05/egyptian-military-forcibly-quells-protest-cairo> (28.01.2011)

²³ Casper J., Interview with the Maspero Youth Union, Sympathetic Reporting on the Middle East, 29. 09. 2011 <https://jaysoncasper.com/2011/09/29/interview-with-the-maspero-youth-union/> (28.01.2011).

Մասպերոյի անդամների թիվը 200-300 է: Միությունն իր մասնաճյուղերն է բացել Եգիպտոսի ղպտիաբնակ քաղաքներում՝ Աայուտում, Իսմաիլիայում և Ալեքսանդրիայում: Հետաքրքրականն այն է, որ բացի քրիստոնյա ղպտիներից, միությունն ունի նաև մուսուլման աջակիցներ, նրանցից էր Նաբիլ Շարաֆ ալ- Դինը²⁴ և Ֆատիմա Նաուրը²⁵: Նշենք նաև, որ մի քանի մուսուլմաններ հանդես են եկել Մասպերո խմբի պաշտպանությանը, երբ վերջինս ենթարկվեց հարձակման²⁶:

Մասպերո միությունն իրականացրել է մի շարք երթեր, որոնցից ամենահայտնին 2011 թ. հոկտեմբերի 9-ի երթն էր, որը սկսվել է Կահիրեի Շուբրայի արվարձանից՝ ավարտվելով Կահիրեի կապի և հեռուստատեսության շենքի մոտ:

Երթին մասնակից ղպտիները բողոքում էին, որ կառավարությունը հետամուտ չի եղել պատշաճ հետաքննություն իրականացնել Մերինաբում եկեղեցու այրման փաստի վերաբերյալ: Ցուցարարների նկատմամբ բռնություն է կիրառվել, որին զոհ էր դարձել առնվազն 25 անձ, իսկ 300 ցուցարար վիրավորում էր ստացել²⁷:

Մասպերոյի միջադեպը ցույց տվեց, որ ղպտիները նույնքան խոցելի էին, որքան եղել են մինչև հեղափոխությունը: Ինչպես Մուբարաքի ժամանակաշրջանում, հարձակումների մեծ մասն ուղեկցվում էր պաշտոնական անտարբերության և տեղական նախապաշարմունքների համադրությամբ: Ղպտիներն ականատես եղան, թե ինչպես են 2011 թ. նոյեմբեր - 2012 թ. հունվարի խորհրդարանական ընտրություններում հաղթանակ տարան «Մուսուլման եղբայրներ» կուսակցության անդամները: «Մուսուլ-

²⁴ Նաբիլ Շարաֆ ալ- Դինը Մերձավոր Արևելքի ամենահայտնի լրատվության ալ-Ահրամի երկարամյա մեկնաբաններից և քաղաքական վերլուծաբաններից է:

²⁵ Ֆատիմա Նաուրը եգիպտացի հայտնի թարգմանիչ, գրող և բանաստեղծ է:

²⁶ Casper J., նշվ. աշխ.:

²⁷ From Arab spring to Coptic winter: sectarian violence and the struggle for democratic transition in Egypt, Commission on Security and Cooperation in Europe (U.S. Helsinki Commission), 15.11.2011, <https://www.congress.gov/event/112th-congress/joint-event/LC28824/text?s=1&r=69> (հասանելի է 28.01.2011-ի դրությամբ)

ման Եղբայրներն»²⁸ ու առաջատար սալաֆիական կուսակցությունը (Ալ-Նուր)²⁹ իրենց վերահսկողության տակ վերցրեցին խորհրդարանը՝ ստանալով մանդատների ավելի քան երկու երրորդը³⁰:

Տարբեր լիբերալ կուսակցություններից թվով ութ դպտիներ, հաղթեցին խարհրդարանական ընտրություններում: Հետագայում նրանց շարքերն ավելացան ևս հինգ դպտիներով, ովքեր նշանակվել էին ռազմական կառավարության կողմից: Խորհրդարանական ընտրությունից վեց ամիս անց ընտրություններն անվավեր ճանաչվեցին Սահմանադրական դատարանի կողմից: Զինվորական խորհուրդը որոշում կայացրեց սահմանադրական նոր ժողով ստեղծելու մասին, որը փոփոխություններ էր իրականացնելու Եգիպտոսի սահմանադրության մեջ: Սահմանադրական ժողովում ընդգրկված էին նաև մի շարք դպտիներ, ովքեր նշանակվել էին նախկին խորհրդարանում³¹:

²⁸ «Մուսուլման եղբայրներ» (արաբերեն՝ ալ-Իխվանալ-Մուսլիմուն) կրոնաքաղաքական կազմակերպությունը հիմնադրվել է 1928 թվականին Եգիպտոսի Իսմաիլիա քաղաքում Հասանալ Բաննայի կողմից: Իսլամական կողմնորոշմամբ այս կազմակերպությունը կոչ էր անում հիմնվել Ղուրանի և հադիսների վրա՝ որպես ժամանակակից իսլամական առողջ հասարակության ուղեցույց: Կազմակերպությունն արագորեն տարածվեց Եգիպտոսում, Սուդանում, Սիրիայում, Պաղեստինում, Լիբանանում և Հյուսիսային Աֆրիկայում: (Մանրամասն տե՛ս Muslim Brotherhood, Britannica, 20. 01. 2023, <https://www.britannica.com/topic/Muslim-Brotherhood> (հասանելի է 28.01. 2011 –ի դրությամբ):

²⁹ Ալ- Նուրը եգիպտական սալաֆիական քաղաքական կուսակցությունն է, որը 1982 թվականից Ալեքսանդրիայում իր ստեղծման պահից բացահայտորեն մերժում էր ինչպես բռնությունը, այնպես էլ ուղղակի քաղաքական ներգրավվածությունը: Վարդապետական առումով այն ծագել է սալաֆիական ուսմունքից՝ մուսուլմաններին ուղղորդել ու դեպի կրոնական պրակտիկայի և հավատքի «մաքրում», այլ ոչ թե ուղղակի քաղաքական վիճաբանության մեջ մտնելու, ինչպես դա, ըստ սալաֆիների, արել էին «Մուսուլման եղբայրները» (մանրամասն տե՛ս **Olidort J.**, The al-Nour Party: A Salafi Partner in the Fight Against Terrorism?, 13. 05. 2015, <https://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/al-nour-party-salafi-partner-fight-against-terrorism> (հասանելի է 28.01. 2011 –ի դրությամբ):

³⁰ **Brownlee J.**, Violence against Copts in Egypt, Carnegie Endowment for International Peace, Washington DC, 2013, p. 15-16.

³¹ **Rowe P.**, նշվ. աշխ., էջ 242:

Այսպիսով, կարող ենք փաստել, որ «արաբական գարունը», և մասնավորապես, 2011 թ.-ի հունվարի 25-ի հեղափոխությունը պատմական հնարավորություն էր դպտիների համար՝ դրսևորվելու որպես Եգիպտոսի «լիիրավ քաղաքացի», այլ ոչ թե որպես կրոնական փոքրամասնության ներկայացուցիչ, ինչից էլ լիարժեք օգտվեցին դպտիները: Ներգրավվելով փողոցային, քաղաքացիական, համացանցային, իսկ հետագայում նաև քաղաքական պայքարի մեջ, դպտիները, իրենց մուսուլման հայրենակիցների հետ կարողացան տապալել Հոսնի Մուբարաքի երեսնամյա իշխանությունը: Սակայն, չարդարացան դպտիների ակնկալիքները՝ կապված հեղափոխության հետ, որոնք դրսևորվեցին մասնավորապես 2011 թ. նոյեմբեր- 2012 թ. հունվար ամիսներին անցկացված խորհրդարանական ընտրություններում: Ընտրությունների արդյունքները դառն էին դպտիների համար, քանի որ ասպարեզը զբաղեցրին ծայրահեղ իսլամական կուսակցությունները, ինչպես օրինակ՝ «Մուսուլման եղբայրներն» ու սալաֆիական «Ալ-Նուր» կուսակցությունը: Այնուամենայնիվ, կարծում ենք, որ դպտիների համար «արաբական գարնան» գործընթացներին մասնակցությունը կարևոր քաղաքական և քաղաքացիական փորձ էր, որը նպաստեց համայնքի ակտիվացմանը:

Ամփոփում

Սույն հոդվածը վերլուծում է Եգիպտոսի բնիկների՝ դպտիների դիրքորոշումը Եգիպտոսում «արաբական գարնան» շրջանակներում տեղի ունեցած 2011 թ. հունվարի 25-ի հեղափոխությանն ու դրան հաջորդած Ռազմական գերագույն խորհրդի կառավարման շրջանում (փետրվար 11 2011թ. - 30 հունիս 2012 թ.) երկրում տեղի ունեցած կարևոր իրադարձություններին:

Ղպտիները, մոտ մեկդարյա պասիվությունից հետո, օգտվելով ստեղծված իրավիճակից, կրկին փորձեցին վերադառնալ հասարակական և քաղաքական դաշտ՝ առաջ քաշելով իրենց հուզող խնդիրները ոչ միայն դպտիական ուղղափառ եկեղեցու օգնությամբ, այլև աշխարհիկ կառույցներ ստեղծելով և փողոցային և համացանցային պայքարի գործիքներն օգտագործելով:

Հոդվածում վերլուծվել է նաև դպտիների նկատմամբ խտրական քաղաքականության որոշ դրսևորումներ ուսումնասիրվող ժամանակաշրջանում: Հոդվածը քննարկում է նաև դպտի ուղղափառ եկեղեցու և պետության միջև առկա հարաբերությունները, ինչպես նաև եկեղեցու վերաբերմունքը «արաբական գարնան» գործընթացների նկատմամբ:

Anna Antonyan
Institute of Oriental Studies
antonyananna235@gmail.com

**THE EGYPTIAN COPTS DURING THE REVOLUTION OF JANUARY
25, 2011 AND THE SUPREME MILITARY COUNCIL RULE (FEBRUARY
11, 2011- JUNE 30, 2012)**

This article analyzes the position of the Copts, indigenous Egyptian Christians, on the Egyptian Revolution of the 25 January 2011, which took place as a solid outcome of the “Arab spring” in Egypt, and important events that took place in the country under the rule of the Supreme Military Council (February 11, 2011 . - June 30, 2012).

The Copts, after almost a century of passivity, took advantage of the situation and tried to return to the socio-political arena, putting forward their concerns not only with the help of the Coptic Orthodox Church, but also by establishing secular structures and using the tools of street and Internet struggle.

Some aspects of discriminatory policies against Copts in the period under study are analyzed in the article. The article also examines the existing relations between the Coptic Orthodox Church and the state, as well as the attitude of the church to the processes of the “Arab Spring”.

ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

1. Եգիպտոսի գրոհայինների թիրախում հայ-դպտիական ընտանիքներն են, <https://www.tert.am/am/news/2011/09/29/egipt/357994> 29.01.2011:

2. **Հովհաննիսյան Ն., Գևորգյան Գ.**, «Արաբական գարունը» Համաարաբական ըմբոստությունը հանուն արաբական հասարակության արդիականացման (Թունիս, Եգիպտոս, Եմեն, Լիբիա), Երևան, 2018:

3. **Желтов В.**, Желтов М., Религия и арабская весна, Вестник КемГУ, N 2 (50), 2012.

4. **Кобищанов Т.**, Большая российская энциклопедия 2004-2007.

5. Anilnetto.com, Muslim- Christian solidarity in Tahrir, <https://anilnetto.com/religion-and-ethnicity/christianity/muslim-christian-solidarity-in-tahrir-sq/> 06.02.2011.

6. Britannica, Muslim Brotherhood, <https://www.britannica.com/-topic/Muslim-Brotherhood> 20.01.2023.

7. **Brownlee J.**, Violence against Copts in Egypt, Carnegie Endowment for International Peace, Washington DC, 2013.

8. **Casper J.**, Attack on St. Mina Church in Imbaba, Cairo, Sympathetic Reporting on the Middle East, 08.05.2011.

9. **Casper J.**, Interview with the Maspero Youth Union, Sympathetic Reporting on the Middle East, <https://jaysoncasper.com/2011/09/29/interview-with-the-maspero-youth-union/> 29.09.2011

10. Congress.gov., From Arab spring to Coptic winter: sectarian violence and the struggle for democratic transition in Egypt, Commission on Security and Cooperation in Europe (U.S. Helsinki Commission) <https://www.congress.gov/event/112th-congress/joint-event/LC28824/text?s=1&r=69>

11. **Hulsman C.**, The Sharia as the Main Source of Legislation? The Egyptian Debate on Article II of the Egyptian Constitution, Marbur, 2012.

12. **Jensen J.**, Egyptian military forcibly quells protest in Cairo, The World, 05. 10. 2011.

13. **McLaurin R.**, The Political Role of Minority Groups in the Middle East, New York, 1979.

14. **Monier E.**, The Arab Spring and Coptic-Muslim Relations: from Mubarak to the Muslim Brotherhood, European Yearbook of Minority Issues, vol. 11, 2012.

15. **Olidort J.**, The al-Nour Party: A Salafi Partner in the Fight Against Terrorism, 13.05.2015, <https://www.washingtoninstitute.org/-policy-analysis/al-nour-party-salafi-partner-fight-against-terrorism>

16. Rowe P., Democracy and Disillusionment: Copts and the Arab Spring, Langley, 2014.

17. FRANCE 24, "Al-īntihārī kān yuḥaṭiṭ al-tafğīr nafsahu dāḥil kanīsaṭ "Al-qiddīsayn", <https://www.france24.com/ar/20110105-egypt-victims-kamikaze-attack-quaeeda-copts>

18. Marefa.org, Hizb al-miṣryin al-'aḥrār.

19. Ṭaha A., Kif nafham 'lāqaṭ al-'aqbāṭ bil daūlaṭ al-Maṣrīya ? Maḥṭṭāt al-'lāqaṭ bīn al-kanisa wāl sīyāsaṭ fi Miṣr, <http://surl.li/epimp> 18.02.2015.